

Marianne Littow

TUNNETILOISTA VÄREIN

Värien merkitys Tove Janssonin kuvakirjassa *Kuka lohduttaisi nytyä?*

TUNNETILOISTA VÄREIN

Värien merkitys kuvakirjassa *Kuka lohduttaisi nyytiä?*

Marianne Littow
Opinnäytetyö
Syksy 2015
Viestinnän tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Viestinnän tutkinto-ohjelma, Visuaalinen suunnittelu

Tekijä(t): Marianne Littow

Opinnäytetyön nimi: Tunnetiloista värein. Värien merkitys kuvakirjassa *Kuka lohduttaisi nytyitä?*

Työn ohjaaja: Tuukka Uusitalo

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Syksy 2015

Sivumäärä: 39 + 4

Tutkielman aihe sai alkunsa omasta kiinnostuksestani värejä kohtaan. Tavoitteenani oli tarkastella värien symboliikkaa ja kykyä kuvata tunnetiloja.

Aineistonani on Tove Janssonin 1960 ilmestynyt kuvakirja *Kuka lohduttaisi nytyitä? (Vem ska trösta knyttet?)*. Tutkielmassa sovelan Panofskyn semioottista kuva-analyysimallia. Tarkastelen värejä yleisellä tasolla ilman merkityksiä. Perehdyn tekijän rooliin ja kulttuurisidonnaisuuteen.

Kuka lohduttaisi nytyitä? -kuvakirjan teksti ja kuvat ovat nivoutuneet tiukasti yhteen. Tarina kertoo ujusta nytyistä, joka etsii rakkautta ja kohtaa lopulta tuitun. Harmaasävyiset ja värilliset kuvat kertovat yksinäisyydestä, pelosta, rakkaudesta ja ilosta. Pohdin värien merkityksiä tekstikontekstissa sekä Josef Albersin väriopillisten tutkimusten ja Johannes Ittenin väriteorian valossa.

Tutkielman ohessa tein produktiotyön, joka koostuu viidestä maalauksesta. Ne pohjautuvat Saima Harmajan runoihin. Hyödynsin maalausprosessissa tutkielman tietopohjaa. Produktion toteuttaminen lisäsi kriittisyyttä värien tulkintaa kohtaan. Havaitsin myös käytännössä, miten ympäristö vaikuttaa maalausten väreihin.

Tutkielma osoittaa, miten suppeallakin väriskaalalla voidaan kuvata monenlaisia tunnetiloja. Värien vuorovaikutus on merkittävä tekijä tunnetilojen ilmaisussa, riippumatta käytettyjen värien määrästä.

Tutkielmaa voidaan hyödyntää taideopetuksessa. Vaikka kohteena on lasten kuvakirja, tutkielman tietopohjasta on hyötyä myös muiden sovellusten suunnittelussa.

Väri, merkitys, tunnetila, väriteoria, kontrasti, Tove Jansson, kuvakirja

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Communication, Option of Visual Communication

Author: Marianne Littow

Title of thesis: Expressing Feelings by Colors. The meaning of colors in the picture book *Who Will Comfort Toffle?*

Supervisor: Tuukka Uusitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2015

Number of pages: 39 + 4

The idea for the topic of this thesis came from my own interest to colors in general. The target was to reflect the symbolism of the colors and their ability to illustrate emotions.

Tove Jansson's picture book *Who Will Comfort Toffle? (Vem ska trösta Knyttet?)* published in 1960 was used as the material for this thesis. Panofsky's semiotic picture analysis model was applied to this thesis. The colors are reflected on a general level without specific meanings. Tove Jansson's background and cultural-specific bonds were studied thoroughly.

The text and images of *Who Will Comfort Toffle?* picture book are tightly integrated together. The story is about a shy Toffle looking for love and eventually encounters a Miffle. Grayscaled and colored images tell about loneliness, fear, love and joy. I focus on reflecting the meanings of the colors in the context of the text and in the light of Josef Albers' chromatic studies and Johannes Itten's color theory.

Alongside the thesis a production consisting of five paintings was implemented. The paintings are based on Saima Harmaja's poems. The knowledge base of the thesis was utilized in the painting process. The production experience increased my criticism towards the interpretation of colors. I felt in practice how the environment affects the selection of colors in the paintings.

The thesis demonstrated that even a narrow color scale may illustrate a wide range of emotions. An important factor in emotional expression is the interaction of colors despite of the number of colors used.

This thesis can be used in art teaching. Although the subject of the thesis is a children's picture book, the knowledge base is also useful in designing other applications.

Keywords:

color, meaning, emotion, color theory, Tove Jansson, picture book

TERMEJÄ

Panofskyn semioottinen kuvan tulkintamalli

Tulkintamalli on kolmitasoinen. Siihen kuuluu esi-ikonografinen, ikonografinen analyysi ja ikonologinen tulkinta. Panofskyn analyysimallissa lähdetään liikkeelle yksittäisestä taideteoksesta ja edetään lopulta tulkitsemaan kokonaisen aikakauden maailmankatsomuksellista perustaa.

Kontrasti

Kontrasti kuvaa erilaisuutta. Väreissä: kylmä-lämmin-, tumma-vaalea- ja kylläisyyskontrastit

Kylläisyys

Kylläisyys eli värin kirkkaus, puhtaus.

Lähisävyt

Lähisävyt ovat värejä/sävyjä, jotka sijaitsevat väriympyrällä vierekkäin, esimerkiksi keltainen, keltaoranssi ja oranssi.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
2	KUVATAITEILIJJA TOVE JANSSON.....	9
	2.1 Taideopinnot.....	9
	2.2 Kulttuuriset lähtökohdat	10
	2.3 Painotekniset vaikutukset kuvakirjan väreihin.....	11
3	TUTKIELMA-AINEISTO	13
4	VÄRIEN MERKITYS KUVAKIRJASSA.....	14
	4.1 Värit tunnelman tekijänä kuvakirjassa.....	14
	4.2 Aineiston värit	15
	4.3 Värien merkitykset tekstikontekstissa	23
5	KUVAKIRJAN VÄRIT JA VÄRITEORIAM	26
	5.1 Josef Albers	26
	5.2 Johannes Itten	27
6	TUNNETILOISTA VÄREIN -PRODUKTIO	30
7	POHDINTA.....	37
	LÄHTEET	38
	LIITTEET	40

1 JOHDANTO

Tutkielman perimmäisenä tavoitteena on syventää värien tuntemusta sekä löytää keinoja luoda väreillä tunnelmia ja tunnetiloja. Tarkastelen tutkielmassa Tove Janssonin tapaa käyttää värejä sekä perehdyn produktion avulla värien käyttöön käytännössä.

Tove Jansson (1914–2001) on kansainvälisesti tunnettu suomalainen kirjailija ja kuvataiteilija. Hänen tuotantonsa tunnetaan omaperäisestä mielikuvitusmaailmasta. Janssonin koloristinen ote on ihastuttanut katsojia ympäri maailman. Hänen tuotannossaan värivaikutelmat näkyvät niin teksteissä kuin kuvissakin.

Kuvakirjan kehitys alkaa 1800-luvulta, mutta sen tärkeä vaihe ajoittuu vuoteen 1960, jolloin offset-painotekniikka kehittyi. Kautta kutsutaan kuvakirjan toiseksi modernismiksi. Modernissa kuvakirjassa sovellettiin kirkkaita perusvärejä ja vastavärejä osana kertomusta. Tutkielmassa käytetty aineisto *Vem ska trösta knyttet? (Kuka lohduttaisi nytyä?)* on yksi sen aloittajista Suomessa. (Happonen 2001, 49.) Tove Janssonin vuonna 1960 ilmestynyt kuvakirja kertoo yksinäisyydestä, arkuuden ja pelon voittamisesta. Se on kahden ujon olennon, nytyin¹ ja tuitun, rakkauskertomus. Erityisen kiinnostavaa on, miten tarinassa esiintyviä tunnetiloja on kuvattu värein.

Tutkielmassa sovellan Erwin Panofskyn (1892–1968) semioottista kuva-analyysimallia, vaikkakin värien semioottinen tulkinta on saanut paljon kritiikkiä: amerikkalainen taidehistorioitsija ja teoreetikko James Elkins vastustaa kuvien semioottista tulkintaa. Hän korostaa kuvien itsepäisyyttä ja kiehtovuutta. Myös teoreetikko Francois Wahl sivuuttaa värien semioottisen tutkimuksen psykoottisena tekstinä ja toteaa, etteivät värit vielä kuulu semiotiikkaan. (Mikkonen 2005, 390.) Värien tulkinta ei ole yksiselitteistä: värit ovat kulttuurisidonnaisia ja niiden merkitykset voivat olla hyvinkin mielivaltaisia (Nodelman 1988, 60). Tulkitsijan rooliakaan ei voida sivuuttaa tulkitsijan oman kulttuurisen taustan vuoksi (Kuusamo 1990, 12).

Panofskyn kuva-analyysimalli antaa tutkielmani aineistolle vain tieteellisen tutkimusmallin. Tarkastelen värejä yleisellä tasolla värejä ilman merkityksiä. Käyn läpi tekijän roolia sekä

¹ Tove Jansson kertoo tarinan henkilöistä lajinimillä ja siksi kirjoittaa ne pienin alkukirjaimin.

kulttuurisidonnaisuutta. Värien vaihtelevien merkitysten ja kulttuurisidonnaisuuksien vuoksi en pyri tekemään Panofskyn kuva-analyysimallin mukaista maailmankatsomuksellista ja yleispätevää tulkintaa (Palin 1998, 119).

Keskityn tutkielmassa sävyjen, kontrastien ja väririnnastuksien kykyyn kertoa tunteista. Luvussa, jossa perehdyn kuvakirjan värien tekstiyhteyteen, päälähdeteokseni on kanadalainen emeritusprofessorin Perry Nodelmanin kirja *Words about Pictures: The narrative art of childrens picture books*. Pohdin tutkielmassa värejä myös Josef Albersin väriopillisten ja Johannes Ittenin väriteorian valossa.

Tutkielman rinnalla tehty produktiotyö koostuu maalauksista, jotka pohjautuvat Saima Harmajan runoihin. Maalausprosessissa hyödynsin tutkielman tietopohjaa. Havaitsin, miten ympäristö vaikuttaa maalausten väreihin. Intuitiolla ja sattumallakin on usein osuutensa lopputulokseen. Tutkielman lopuksi käyn maalausprosessia ja maalauksia tarkemmin läpi.

2 KUVATAITEILIJAJA TOVE JANSSON

Tove Jansson varttui taiteen keskellä. Hänen isänsä oli kuvanveistäjä Victor Jansson ja äitinsä taiteilija ja kuvittaja Signe Hammarsten Jansson. Oli ilmeistä, että taide oli keskeisellä sijalla myös lasten elämässä. Tove Jansson tarttui kynään mielellään jo pienenä lapsena. Hänen lapsuuden piirustuksissa, joissa sadunhohtoinen fiktio ja todellisuus kietoutuvat yhteen, seikkailivat erilaiset hahmot. Kouluikäisissä piirustuksissa kuviin yhdistyy teksti, ja näyttää siltä kuin kuvat olivat syntyneet ennen tekstiä. (Kruskopf 1992, 67.)

Tove Jansson vietti kesänsä saaristossa Pellingissä. Tove Janssonin taiteellisen tuotannon arviointia helpottaa, kun tietää millainen oli lapsuuden ympäristö. Saariston vaihtelevat sääolosuhteet näkyvät Janssonin koloristisessa tuotannossa. (Kruskopf 1992, 64–65.)

2.1 Taideopinnot

Tove Jansson harjoitteli kuvan ja kerronnan yhdistämistä lehdissään, joita hän myi koulussaan. Hän painoi lehtiään kotitekoisella monistusmenetelmällään. Ensimmäinen varsinainen oikea painotalon painama kuvakirja oli 1928 valmistunut kolmivärikuvien kuvitettu *Prinsessan som schinglade sig* (*Prinsessa joka singlasi hiuksensa*). Varsinainen kuvakirjan julkaisu tapahtui vasta 1933. (Kruskopf 1992, 69–70.)

Jansson sai yhä enemmän kuvitustöitä. Hän kuvitti lasten lehtiä ja piirsi lehtien kansia. Ensimmäiset kuvansa hän julkaisi Garmissa viisitoistavuotiaana. Juuri Garmin lehdillä ensimmäinen muumihahmo näki päivänvalon. Vaikka kuvitustyö vei yhä enemmän aikaa, se oli erinomaista koulua aloittelevalla kuvittajalla. (Kruskopf 1992, 71.)

Tove Jansson kirjoittautui vuonna 1930 Tukholman taideteolliseen kouluun. Alimmalla luokkasteella opinnot olivat yleisluontoisia, joiden tarkoitus oli tutustuttaa oppilaat eri taiteen aloihin. Janssonin kuvitustyöt antoivat hänelle rutiinia. Seuraavana vuonna Jansson jatkoi piirustuslinjalla Ylemmässä taideteollisuuskoulussa (Högre Konstindustriella skolan). Tove Jansson menestyi opinnoissaan ja saavutti korkeimman arvosanan. (Kruskopf 1992, 73.)

Tukholmassa Tove Janssonille suositeltiin hakeutumista Taideakatemiaan. Hän muutti Helsinkiin 1933, mutta syyskuussa hän kirjautui kuitenkin Taideyhdistyksen piirustuskouluun, jota kutsuttiin myös Ateneumiksi. Tove asteli nyt isänsä jalanjälkiä: kuvanveistäjä Viktor Jansson oli myös opiskellut siellä. Tove Jansson pääsi kolmen koelukukauden jälkeen suoraan maalariluokalle. Tove Janssonin kehityksen kannalta tärkeimpiä opettajia Ateneumin ajalta olivat Uno Alanko ja William Lönnberg. Uno Alanko edusti hillittyä klassismia. Jansson arvosti Alankoa, mutta ei pitänyt häntä mitenkään innostavana opettajana. Lönnberg taas edusti jälkikubismia, ja hän piti siitä opetuksessaan tiukasti kiinni. Lönnbergin opit jättivät jälkensä Tove Janssoniin. Varma sommittelu ja hillitty kolorismi olivat Lönnbergin kaksi pääteesiä. Ne näkyvät vahvasti myös Janssonin tuotannossa. (Kruskopf 1992, 74–77.)

Ateneumin aikoinaan Tove Jansson kävi myös iltaisin Vapaassa taidekoulussa piirtämässä elävää mallia. Lopetettuaan opinnot Ateneumissa vuonna 1937 Jansson ilmoittautui Vapaan taidekoulun oppilaaksi. Hänen mielialheitaan olivat interiöörit ja työssä ahertavat oppilaat. (Kruskopf 1992, 79.)

2.2 Kulttuuriset lähtökohdat

Tove Janssonin ystäväpiiriin kuului monia taiteilijoita. Osallistuttuaan Taidehallin hyväntekeväisyysjuhlaan 1935 hän tutustui Sam Vanniin, jonka tuttavuus oli merkittävää Tove Janssonin kehitykselle kuvataiteilijana. Vanni oli taiteilijana älykkö, ja Janssonia tämä piirre veti puoleensa. Hän vietti Sam Vannin kanssa aikaa, istui mallina ja omaksui piirteitä tämän koloristisuudesta. (Kruskopf 1992, 83–84.)

Jansson pääsi vuonna 1934 ensimmäiselle ulkomaanmatkalleen, joka suuntautui sukulaistensa luo Saksaan. Hän teki Saksasta käsin kahden viikon matkan Pariisiin. Matka vaikutti Tove Janssoniin voimakkaasti. Erityisesti impressionistien museo oli hullaannuttava kokemus. Impressionisteille merkityksellistä oli vain väri. Niinpä matkalta palasi uudestisyntynyt kuvataiteilija. (Kruskopf 1992, 87–90.)

Tove Jansson oli hyvin kiinnostunut miniatyyrimaalauksista opiskeluaikanaan. Berliinin taidemuseoista hän löysi runsaasti itämaisia miniatyyrejä. Hän pääsi Piirustuskoulun rehtorin suosituskirjeellä taidemuseon arkistohuoneeseen. Siellä hän istui ja selasi miniatyyriteoksia. Miniattyriteosten taiteellisessa kurinalaisuudessa oli samankaltaisuutta kuin saamassaan

taideopetuksessa. Maalausten värit loistivat kuin impressionistien töissä, ja niiden sadunhohtoinen tunnelma vetosi hänen herkkään mielikuvitukseensa. (Kruskopf 1992, 90.)

Viivojen ja värien tyyli sekä niiden suhteet heijastavat kunkin aikakauden ilmapiiriä. 1800- ja 1900-luvun vaihteessa käytettiin maitomaisia ja kuulaita värejä. Myös puhdas valkoinen ja musta olivat suosittuja. (Ylimartimo & Reinikainen 1998, 33.) Tove Janssonin kuvakirjoissa on tuolle ajalle tyypillinen heleä värimaailma. Sirke Happonen löytää *Kuka lohduttaisi nytyitä?* -kirjan kuvituksesta tuttuja piirteitä niin Gustave Doren (1832–1883), John Bauerin (1882–1918) kuin Elsa Beskowinkin (1874–1953) tuotannoista. Bauerin äärettömän metsän idea ja keinot sen luomiseen kiehtoivat Tove Janssonia. Hän sai vaikutteita ehkä Baurerilta valkean ja mustan kontrastista, tiheästä viivan käytöstä ja tehokkaista luonnonmaisemista. Elsa Beskowilta Jansson on ottanut vaikutteita kuvakirjojensa kasviaiheisiin. (Happonen 2001, 56–62.)

Art nouveau -tyylisuunnan aikana väri ja viiva saivat erityismerkityksiä, ja niiden symbolisia merkityksiä painotettiin (Ylimartimo & Reinikainen 1998, 32). Ellaveera Hyvönen kertoo opinnäytetyössään, miten graafinen muotoilu oli suunnitelmallista vuosina 1940–1950. Silloin käytettiin metaforia, vertauskuvia, symboleita ja karikatyyrejä. (Hyvönen 2011, 15, viitattu 24.10.2015.) Janssonille karikatyyrinen piirustustapa oli ominaista jo kouluajalla. Muodon yksinkertaistumisella on vaikutuksensa myös värimaailman yksinkertaistumiseen.

2.3 Painotekniset vaikutukset kuvakirjan väreihin

Painotekniikka ja sen kehitys vaikuttavat siihen, miltä kuvakirjan kuvat näyttävät. Moderni kuvakirja alkoi kehittyä 1800-luvulla, mutta tärkein vaihe sen kehityksessä oli 1960-luku. Offset-painotekniikka helpotti värikuvien painamista, ja siitä tuli vähitellen yleisin laakapainotekniikka. Offset-painatuksen ansiosta taiteilijan kädenjälki näkyi paremmin painotuotteessa. Kirkkaat perus- ja vastavärit sekä abstraktit muodot tulivat osaksi kertomusta. (Happonen 2001, 49.)

Tove Janssonin äiti oli työskennellyt pitkään painotuotteiden parissa. Oli selvää, että myös tytär tunsi yksinkertaisen painotekniikan mahdollisuudet. Hän käytti kekseliäisyyttä päästäkseen haluamaansa lopputulokseen. Tämä näkyy esimerkiksi monissa kansikuviissa ja suurikokoisissa kuvissa. Jansson saattoi myös antaa painajalle yksityiskohtaisia ohjeita painoa varten. Siitä kertovat Tove Janssonin huomautukset: ”Olkaa kilttejä ja yrittäkää painaa kuvani niin, etteivät

viivat rikkoonu” tai ”Fototypia 1 sävyllä”. (Kruskopf 1992, 116–117.) Häntä kiehtoivat tietyt painotekniset reunaehdot, ja hän leikki niillä vielä silloinkin, kun rajoituksia ei enää ollut (Happonen 2001, 55).

3 TUTKIELMA-AINEISTO

1960 ilmestynyt *Kuka lohduttaisi nytyitä?* on Sirke Happonen mukaan pehmeä, mutta moderni kuvakirja (Happonen 2001, 69). Tarina kertoo inhimillisistä tunteista. Se on rakkauskertomus, jonka lopussa kaksi ujoa hahmoa löytävät toisensa.

Sadussa pikkuinen nytyi nytyiäinen pelkää yksin talossaan. On yö ja valot syttyvät taloissa. Tiellä tassuttelevat hemulit, ja mönkiäiset lohduttavat toisiaan. Nytyi vain on ilman lohduttajaa. Aamun hämärissä nytyi päättää jättää talonsa ja lähtee. Mukanaan hänellä on ruusukuviainen iso laukku. Hän kulkee maailmalla, näkee muiden ilon, mutta on itse sivustaseuraaja. Nytyin laukku painaa ja kengät hiertävät. Hän pysyy piilossa omissa yksinäisyydessään eikä häntä kukaan huomaa.

Nytyi löytää merenrannasta näkinkengän. Maailma näyttää kauniilta, mutta yksinään hän ei voi nauttia edes näkinkengästä. Sitten hän löytää pullon, jonka sisällä on kirje toiselta yksinäiseltä, tuitulta. Nytyi tyhjentää laukkunsa ja tekee siitä veneen. Hän jättää kengät rannalle ja lähtee kohti seikkailua. Merellä muut alkavat huomata nytyin ja jopa tervehtivät. Hän ei jää muiden kanssa vaan päättää etsiä tuitun, koska tuittu kaipasi lohduttajaa.

Horisontissa hämmöttävät mörköjen asuinsijat. Kalalla on yksi rontti ja yhdeksäntoista homssua. Rontti kertoo tuitun olleen suunniltaan ja lähteneen jonnekin. Hän epäilee mörön tietävän, missä tuittu on. Ilta hämärtyy ja mönkiäiset käyvät esiin. Nytyi pelkää, mutta arvelee tuitun pelkäävän jossakin enemmän. On niin pimeää, että kuustakin väri putoaa, ja silloin nytyi kohtaa mörön. Hän rohkaistuu pelottamaan mörön tiehensä. Tuittu seuraa tapahtumaa.

Kohdattuaan tuitun nytyi saa sanotuksi vain, että "kirje voisi kaiken selvittää". Hän yritti kirjoittaa kirjeen, jossa kertoisi näkinkengästä ja pullopostista, mutta ei päässyt alkuunkaan. Kirjailija pyytää lukijalta apua kirjeen kirjoittamiseen. Lopulta tuittu saa kirjeen, kaksi yksinäistä saavat toisensa, ja kaikki juhlivat. Nytyi ja tuittu elävät elämänsä onnellisena loppuun saakka.

4 VÄRIEN MERKITYS KUVAKIRJASSA

Yksinkertaisimmillaan väri herättää vain huomion. Mustavalkoiseen kuvaan lisätty värillinen objekti erottuu helposti. (Hatva 1993, 106.) Kirkkaat värit ovat tavanomaisia lasten kuvakirjojen värejä. Lasten kuvakirjojen hallitsevin väri on keltainen. (Nodelman 1988, 60–61).

Perry Nodelman kirjoittaa kirjassaan *Words About Pictures: The narrative art of children's picture books* värien kulttuurisidonnaisuudesta ja tunnemerkityksistä. Hänen mukaansa kulttuuriset merkitykset saattavat poiketa suurestikin, ja ne voivat olla hyvinkin mielivaltaisia. Sininen mielletään surumielisyyteen. Kulttuurisidonnaiselta merkitykseltään se liitetään Neitsyt Mariaan. Tulipunainen väri ilmaisee lämpöä ja rakkautta, mutta toisaalta myös vihaa ja voimakkuutta. (Nodelman 1988, 60.) Punaisen länsimainen kulttuurisidonnainen merkitys on joulu (Hintsanen 2008a, viitattu 3.11.2015). Keltainen väri kuvastaa tietoa ja viisautta (Itten 2004, 85). Länsimaissa se liitetään pääsiäiseen (Hintsanen 2008b, viitattu 3.11.2015), mutta esimerkiksi sikheille se merkitsee taistelua oikeudenmukaisuuden puolesta ja 1980-luvulla se alettiin liittää kiihkomielisyyteen ja terrorismiin (Hintsanen 2008c, viitattu 3.11.2015). Vihreä mielletään kasvuun ja lisääntymiseen, mutta se voi myös ilmentää vaaraa tai vastenmielisyyttä (Nodelman 1988, 60–61). USA:ssa vihreä liitetään rahaan (Hintsanen 2008d, viitattu 3.11.2015).

Perry Nodelman mainitsee, että kulttuurisidonnaisuus vaikuttaa enemmän kuvan sisällä olevaan kohteeseen kuin kuvan kokonaisvaikutelmaan. Kuvakirjassa merkityksellisempiä ovat värien tunnemerkitykset. (Nodelman 1988, 60.)

4.1 Värit tunnelman tekijänä kuvakirjassa

Kuvakirjassa kuva ja sana ovat vuorovaikutussuhteessa. Ne voivat täydentää, lisätä, luoda vastakohtaisuuksia, tai vieraannuttaa. (Mikkonen 2005, 332–334.) Esimerkkinä voidaan mainita kuva, jossa vihreää on yhdistetty ruskeaan. Tämä väripari tuo kuvaan orgaanisen ilmapiirin (Nodelman 1988, 61). Välttämättä tuosta orgaanisesta ilmapiiristä tekstin ei tarvitse kertoa mitään, vaan se välittyy katsojalle kuvan kautta.

Väriin kontrastilla ja kylläisyydellä voidaan määrittää kohteen läheisyyttä. Toisaalta väri ja muoto ovat kiinteästi yhteydessä: pieni muoto etäännyttää. Sisko Ylimartimo pohtii kuvakirjan värejä teoksessa *Auringosta itään, kuusta länteen*. Hän ottaa esimerkiksi Nielsenin kuvittamat Andersonin sadut. Niissä oleva tyypillinen vaaleansininen värimaailma saa aikaan tunteen, että kohde on kaukana. (Ylimartimo & Reinikainen 1998, 77.)

Kuka lohduttaisi nyttiä? -kuvakirjan kuvitus on harmaasävyisten ja värillisten kuvien vuoropuhelua. Ne kertovat nyttin sisäisestä tunnemaailmasta, jossa yksinäisyys ja pelko ovat vahvasti läsnä. Kun nytti rohkaistuu, hän pääsee mukaan värillisiin kuviin.

Kuka lohduttaisi nyttiä? -kuvakirjan värit ovat pääosin lasten kuvakirjoille tyypillisiä kylläisiä värejä. Muutamista väreistä on pari kolme vaaleampaa sävyä. Väripinnat ovat tasaisia ja niitä usein reunustaa valkoinen ääriiviiva. Värit eivät ole reaali maailman värejä. Sisko Ylimartimo viittaa J. R. R. Tolkieniin artikkelissaan *Salikonin ruusut – satufantasian ja kuvan keinot*. Tolkienin mukaan saduille on luonteenomaista epätodellinen fantasiamaailma. Fantasiassa Ylimartimon mukaan reaalielämän elementtejä yhdistellään uudelleenlaisiksi kokonaisuudeksi. (Ylimartimo 2005, 179–181.)

4.2 Aineiston värit

Ensimmäisessä kuvassa (kuva 1) yksinäinen nytti on kotona. Kuva on muuten mustavalkoinen, mutta puhdasta keltaista sävyä on lamppujen liekeissä.

KUVA 1. Kuvakirjan ensimmäisessä kuvassa on vain hiukan keltaista väriä (Happonen 2001, 73)

Toinen kuva (kuva 2) kertoo nyttiä ympäröivästä ulkomaailmasta. Kuva on hyvin moderni, niin väreilykseltään kuin sommitelmaltaan. Kuvassa ei ole perspektiiviä. Tunnelma on sekava ja suorastaan surrealistinen. Kuvassa harmaansinertävä taivas, sinisiä puunrunkoja, mustia,

KUVA 2. Näkymää nyttin ikkunasta (Happonen 2001, 78)

harmaita ja samean vihreitä hahmoja. Talojen ikkunoista loistavat keltaiset valot, ja niiden katot ovat vaaleanpunaisia.

Kolmas kuva (kuva 3) on harmaasävyinen lukuun ottamatta nyttin talosta ja rannan veneestä hohtavaa keltaista valoa. Valkea aukea, jonka laidalla nytti kulkee, nousee kuvasta kontrastina muuten harmaasävyisestä kuvasta.

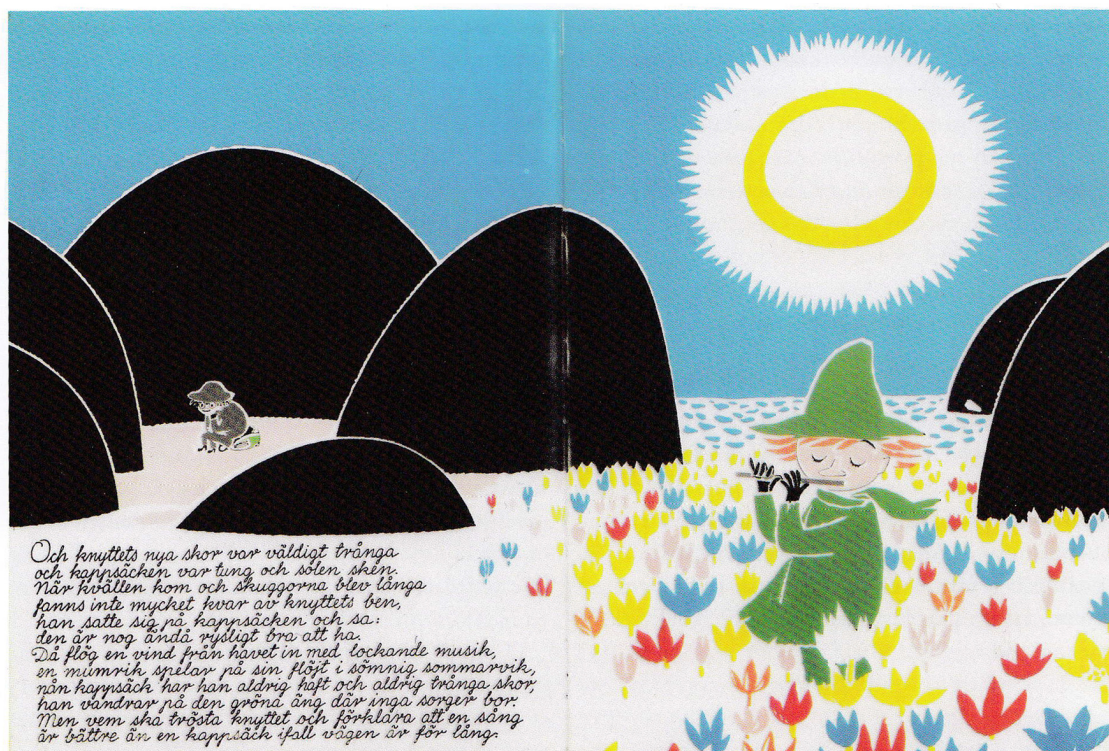
KUVA 3. Aamuhämärässä nytyi jättää kodin (Happonen 2001, 70)

Neljännessä kuvassa (kuva 4) nytyi tarkkailee ulkopuolisena iloista maailman menoa. On vihreitä, keltaisia, sinisiä ja punaisia hahmoja. Nytyi on kuvattu harmaassa asussaan mustien kivien takana piilottelevana. Hänellä on laukku, jossa on vaaleanpunainen ruusu. Ulkomaailma näyttäyty ensimmäistä kertaa iloisen värisenä nytyin ja katsojankin silmiin. Tausta on raikkaan valkoinen.

KUVA 4. Ulkomaailma näyttäyty värikkäänä nytyin silmiin Happonen 2001, 74)

Viidennessä kuvassa (kuva 5) nytyi on edelleen tarkkailuasemissa. Taivas on tasaisen sininen. Aurinko on kuvattu graafisena keltaisena renkaana vaalean sahalaitaisen ympyrän sisällä. Mustat isot kivet hallitsevat kuvaa vasemmassa laidassa. Nytyi istuu kivien ympäröimänä. Nuuskamuikkunen vihreässä asussaan on keskellä värikästä kukkapeltoa.

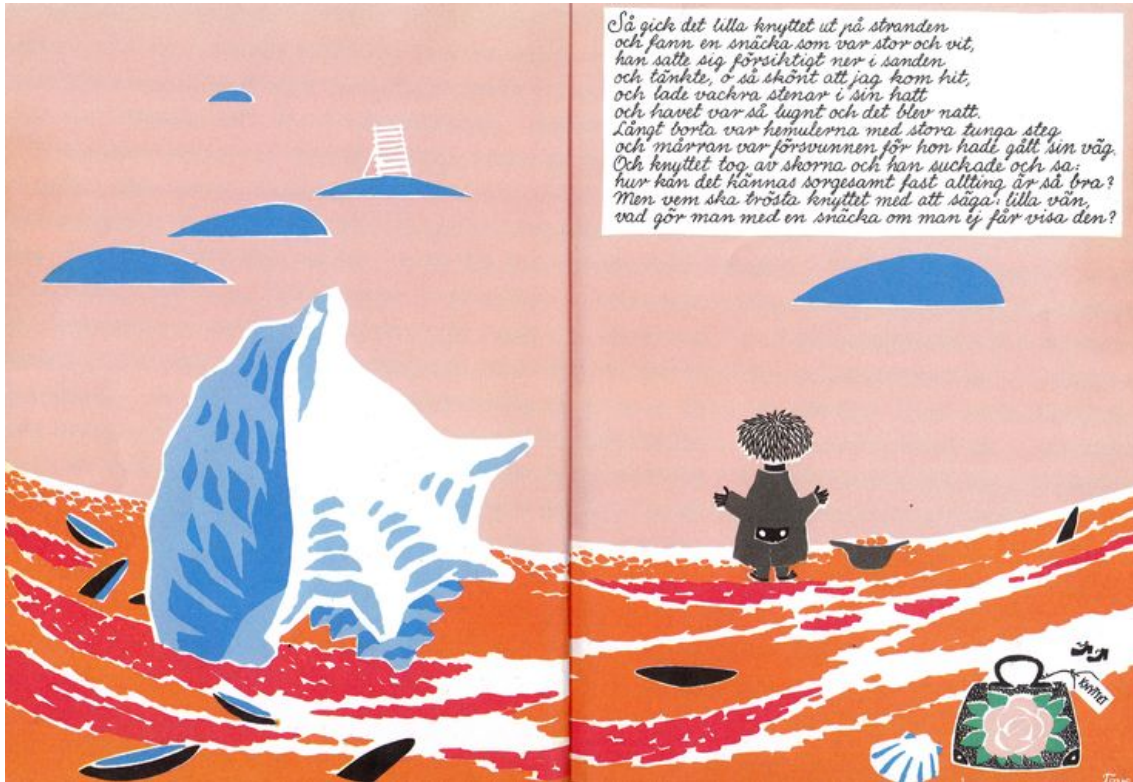
KUVA 5. Nuuskamuikkusen maailmaa on värittää musiikki (Happonen 2001, 75)

Kuudennessa aukeamassa (kuva 6) tunnelma on tiivis. Tummaa metsää vasten värit hehkuvat. Nytti seuraa tapahtumia edelleenkin varjossa. Maa on sininen ja hahmot värikkäitä. Kuvassa on punaisia palloja ja muita värikkäitä koristeita.

KUVA 6. Nytti katselee riemullista juhlintaa metsässä (Jansson 2015)

Seitsemännessä aukeamassa (kuva 7) on pääosin lämpimiä sävyjä. Meri ja taivas hehkuvat vaaleanpunaisena. Rannassa on kylläistä punaista ja oranssia. Kivet ja muut pienet yksityiskohdat ovat sinisiä ja mustia. Nytti on harmaassa asussaan ja vasemmassa alareunassa on tuttu nyttin laukku.

KUVA 7. Ilman ystävää ei voi nauttia näkinkengästäkään (Jansson 2015)

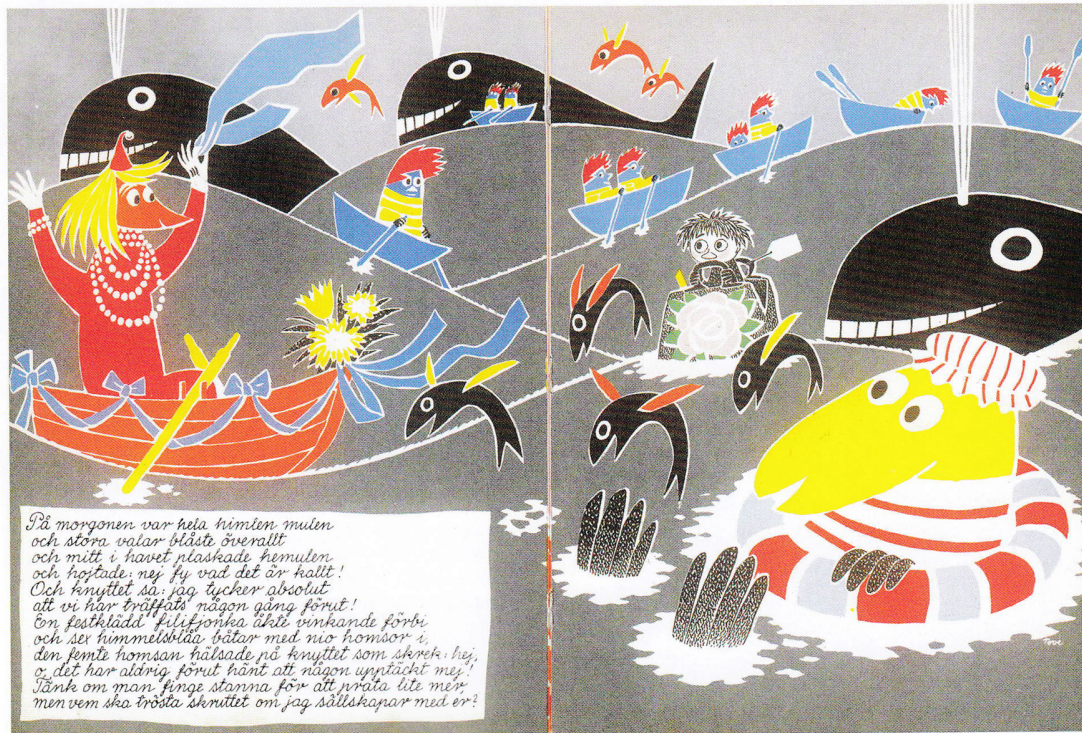
Kahdeksannessa (kuva 8) aukeamassa taivas on harmaa. Kivet ovat muuttuneet punaisiksi, maa on keltainen, pilvet siniset, kuu valkoinen ja meri mustan ja sinisen värinen.

KUVA 8. Pulloposti ajautuu rantaan (Jansson 2015)

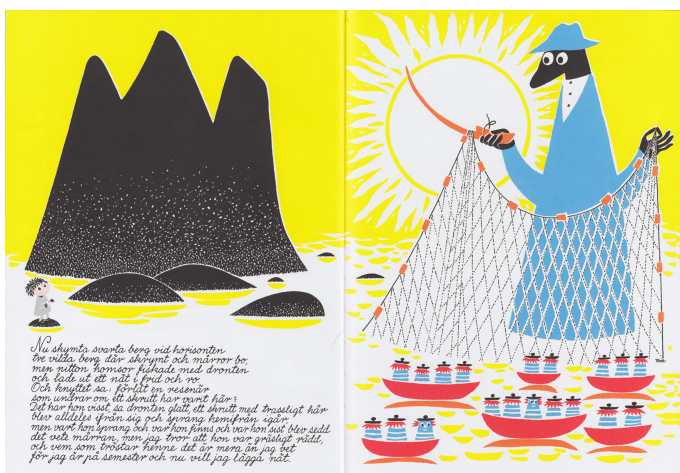
Yhdeksännessä aukeamassa (kuva 9), tumman harmaassa meressä, seilaa värikkäitä hahmoja, jotka muodostavat kuvaan horisontaalisia kaarevia linjoja. On mustia valaita ja sinisissä veneissä soutavia punatukkaisia keltatakkisia hahmoja. Keskellä kuvaa hyppivät mustat pikkukalat, joiden evät ovat keltaisia ja oransseja. Puna-asuinen vilijaana heiluttelee vaaleansinistä liinaa. Keltainen

hahmo, jolla on yllään puna-valkoraidallinen paita ja hattu, kelluu puna-valko-harmaalla renkaalla kuvan oikeassa alalaidassa.

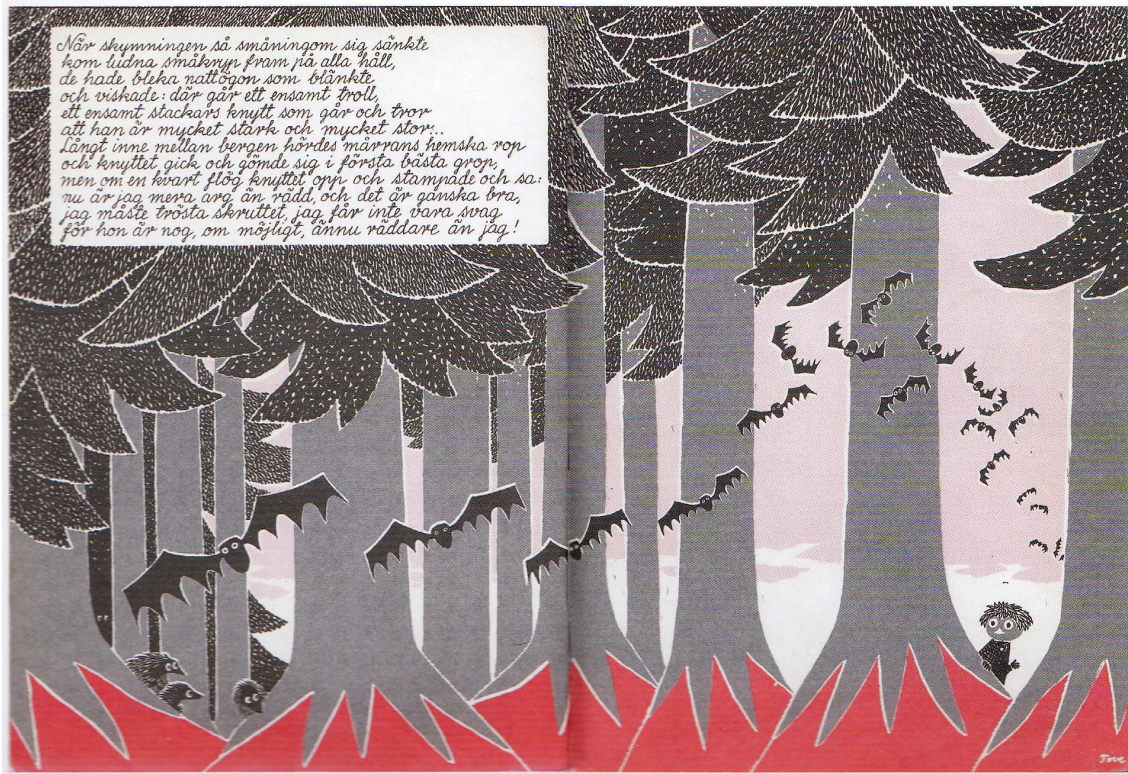
KUVA 9. Nytti uskaltautuu toisten joukkoon (Happonen 2001, 80)

Kymmenennessä aukeamassa (kuva 10) on iso musta kivi kirrkaankeltaisessa auringonpaisteessa. Aukeaman kuvassa on myös sininen iso rontti, punaisia veneitä ja hiukan oranssia.

KUVA 10. Nytti kohtaa siniasuisen rontin ja homssuja (Jansson 2015)

Yhdennessatoista aukeamassa (kuva 11) nytti kurkistaa tummien kuusten välistä oikeassa alareunassa. Taivas on vaaleanpunainen. Harmaat kuuset ovat juurtuneet punaiseen maahan. Mustat lepakot lentelevät auran muodossa ja puiden juurella, kuvan vasemmalla laidassa, mustat siilit kurkistelevat kulkijaa.

KUVA 11. Nytti ei anna pelon voittaa kulkiessaan metsässä (Happonen 2001, 73)

Yö synkkenee. Kahdennessatoista aukeamassa (Kuva 12) nytti kohtaa kasvot vaaleanpunaisena hehkuen harmaan möron, jonka silmät hehkuvat keltaisena. Keltapäinen tuittu seuraa tapahtumaa kiven päällä. Mustalla taivaalla tuikkivat tähdet. Pilvet ovat harmaita ja varjostavat isoa vaalea kuuta. Kivien ja olentojen varjot ovat tummia.

KUVA 12. Nytti kohtaa möron (Jansson 2015)

Kolmastoista aukeama (kuva 13) on iloisen värinen. Vuoret ovat harmaita, taivas on sininen, ja kuu hehkuu keltaisena. Maa on täynnä valkoisia, keltaisia, vihreitä, sinisiä ja punaisia kukkia. Valkea-asuisella tuitulla on oranssin ja keltaisen sävyiset hiukset. Tumma-asuinen nyyti katselee tuittua silmät laajentuneina.

KUVA 13. Nytti ja tuittu kohtaavat toisensa kirkkaassa kuutamossa (Happonen 2001, 71)

Viimeisellä aukeamalla (kuva 14) värilliset hahmot seilaavat sinisellä merellä. On vihreää, punaista, valkoista keltaista ja oranssia. Mustaa on vain hiukan kontrastina kivissä ja eläimissä.

KUVA 14. Lopussa kaikki juhliivat nyttin ja tuitun onnea (Happonen 2001, 81)

Tarina päättyy harmaasävvyiseen kuvaan, jossa nytti ja tuittu istuvat ison näkinkengän sisällä.

4.3 Värien merkitykset tekstikontekstissa

Gunther Kress sekä Theo van Leeuwen pohtivat värien kielioppia artikkelissaan *Colour as a semiotic mode: notes for a grammar of colour*. Heidän mukaansa värit vaativat aina rinnalleen kontekstin. (Kress & van Leeuwen 2012, 366.) Tässä tapauksessa tuo konteksti on kuvien rinnalla kulkeva teksti. Koska kuvakirjan kirjoittaja ja kuvittaja ovat sama henkilö, on kuvan ja tekstin suhde kiinteä. Tove Janssonilla kuvat ovat kietoutuneet vahvasti tekstin lomaan. Sirke Happonen (2001, 55) toteaaakin, että olisi keinotekoisia tutkia Tove Janssonin kohdalla pelkästään kuvaa tai tekstiä.

Ensimmäinen ja kolmas kuva ovat harmaasävyisiä. Vain keltaiset valot värittävät niitä. Perry Nodelmanin mukaan harmaalla voidaan ilmentää mitättömyyttä ja kuvata henkilöä, joka on vailla erityispiirteitä (Nodelman 1988, 61). Nyyti tunsikin yksinäisen elämänsä mitättömäksi. Tarinan ensimmäisillä kuvilla se näkyy harmaasävyisinä kuvina. Tove Jansson on piirtänyt myös nytyistä itsestään varsin huomaamattoman hahmon: hän kulkee harmaassa nutussa läpi kuvakirjan. Lampun keltainen väri on nytyin ainoa lohtu, ja sen avulla hän selviää viimeisen yön talossaan.

Toisessa kuvakirjan kuvassa (kuva 2) kuvataan nytyin ajatuksia ulkomaailmasta. Teksti kertoo nytyin heittäneen huolestuneen katseen ulos ja syövän mieluummin lakkinsa kuin jäävän taloon toiseksi yöksi yksin (Jansson 2015). Kylmän värisessä kuvassa on varsin sekavaa menoa. Kuvan lähes kadotetusta syvyysvaikutelmasta kertoo ainoastaan vaalea vedenvärinen taivas. Kuvassa on monia eri värejä, mutta ne eivät ole kylläisiä. Värikkyys ei aina takaa iloista tunnelmaa: kun käytetään pelkästään samoja värejä, saattaa kuva kertoa epävarmuudesta (Nodelman 1988, 65). Ehkä yksinäisyyden lisäksi tuntematon tulevaisuus huolettaa nytyä.

Nyyti kulkee maailmalla ja neljännen aukeaman teksti kertoo, ettei kukaan huomaa nytyä (Jansson 2015). Kaikilla muilla on menoa ja meininkiä. Muut olennot on kuvattu iloisin värein, mutta nytyi on sivussa harmaanuttuisena. Nyyti on silti kiinnostunut ulkomaailmasta ja muista olennoista, ja se näkyy nytyin hehkuvista poskista. Hänellä on tunteet. Hän ei ole niin kuin kivet ja mörkö.

Viidennen kuvan (kuva 5) isot mustat kivet ovat kuin huutomerkki. Kuvaavatko ne nytyin ahdistuneisuutta? Teksti kertoo kenkien hirtävän ja laukun painavan. Kuva on jaettu hienosti kahtia: vasemmalla puolella on nytyin ahdistava sisäinen maailma ja oikealla puolella nuuskamuikkusen musiikin värittämä iloinen maailma.

Kuudennessa aukeamassa (kuva 6) tekstin mukaan kaikki karkeloivat. Kuva on täynnä iloisia värejä ja ystävien ilonpitoa. Musta ja valkoinen sekä kylmät värit muodostavat räikeän kontrastin suhteessa nyytiin, joka suorastaan häviää harmaassa asussaan metsän siimekseen. Kuvaako Jansson kontrastilla yksinäisyyden ja ystävyyden eroa?

Kuvassa (kuva 7), jossa nyyti löytää näkinkengän, taivas on punainen. Tekstin mukaan nyyti ei voi olla iloinen, vaikka kaikkialla on kaunista (Jansson 2015). Perry Nodelmanin mukaan punainen taivas ilmentää rakkautta (Nodelman 1988, 61), ja sitä hän nyyti etsii. Kunpa olisi joku, jonka kanssa jakaa mukavat asiat.

Yksinäinen nyyti löytää pullon (kuva 8), jossa on kirje nyytiltä. Ehkä kirjeen viesti antoi muuta ajateltavaa. Kuvassa enää ole mustia isoja kiviä kuten kuvassa viisi, vaan aukeaman kivet ovat muuttuneet punaisiksi ja oransseiksi. Ehkä nyyti ei tunne enää pelkoa, kun tietää, että jossakin on joku odottamassa. Perry Nodelman liittyy sinisen ja mustan rinnastuksen tyyneyteen (Nodelman 1988, 67). Tove Jansson on kuvannut vettä sinisellä ja mustalla värillä.

Yhdeksännessä aukeamassa (kuva 9) nyyti uskaltautuu jo tervehtimään muita. Elämään on tullut päämäärä ja nyytin ujous häviää. Nyyti seilaa vaaleanpunaisella ruusulaukullaan merellä muiden olentojen joukossa. Ruusulaukku on kuin kilpi, joka peittää nyytin harmaata olemusta osoittaakseen, ettei hän ole niin mitäänsanomaton. Mikä merkitys tarinan kannalta on tuolla vaaleanpunaisella ruusulla? Kuvaako väri kaipuuta onnelliseen elämään, jossa on ystävä, joka lohduttaa? Ehkä Tove Jansson on halunnut tällä elementillä kertoa enemmän kuin teksti kertoo.

Nyyti kohtaa homssuja ja rontin kymmenennessä aukeamassa (kuva 10). Nyyti on kuvassa pikkuruinen suhteessa suureen ronttiin. Teksti ei kerro kuitenkaan nyytin pelkäävän. Nodelmanin mukaan keltainen yhdistettynä siniseen rauhoittaa ja toisaalta keltainen yhdistettynä punaiseen ja oranssiin tasapainottaa kuvan tunnelmaa (Nodelman 1988, 60). Suuri musta kivi keltaisella taustalla on pysäyttävän näköinen. Jos kuvassa käytetään paljon kylmiä suuria väripintoja, tunnelmasta saattaa tulla hiukan vihlova, mutta toisaalta elämäniloinen (Nodelman 1988, 64).

Nyyti vaeltaa metsässä illan hämärässä (kuva 11). Teksti kertoo hänen polkevan kiukkuisesti jalkaansa lisätäkseen rohkeutta (Jansson 2015). Nyyti on kuvattu kuvan kohdassa, jossa metsä ei ole niin synkkä. Tässä kuvassa tekstikontekstin merkitys korostuu: punaisella voidaan ilmentää lämpimien tunteiden lisäksi muun muassa vihaa ja voimakkuutta (Nodelman 1988, 60). Metsän alaosa on kylmän punainen.

Aukeamassa, jossa nytyi kohtaa mörön (kuva 12), on voimakasta mustan ja valkean kontrastia. Voimakkaat kontrastit tuovat kuvaan dramaattisuutta. Tummat sävyt ilmentävät uhkaa ja synkkyyttä. (Nodelman 1988, 65–66). Kuvassa mörkö on muodoltaan ja väritykseltään kuin kivi, mutta se menettää pelottavuutta harmaana pintana tummaa taivasta vasten. Tuittu on kuvattu musta-asuisena vaalealla taustalla. Pienestä koostaan huolimatta se on uhkaavamman näköinen kuin harmaa mörkö.

Nytyi kohtaa tuitun kukkaniityllä. Kuvassa (kuva 13) on vain vähän mustaa. Vaikka teksti kertoo kuutamosta, kuvan värit on kuin parhaasta keskipäivän hetkestä: värit ovat heleät (Jansson 2015). Ehkä ne kertovat hetken ihanuudesta siten, että yökin tuntuu päivältä. Vaaleat kuvat luovat Nodelmanin mukaan keveän ilmapiirin, jossa vaara ei uhkaa (Nodelman 1988, 66).

Viimeisessä aukeamassa (kuva 14) teksti kertoo tuitun saaneen kirjeet (Jansson 2015). Tuittu ja nytyi lohduttavat nyt toisiansa eivätkä aio koskaan enää pelätä. Kuvassa on paljon kylläisiä värejä, jotka Nodelmanin mukaan ilmentävät yhdessä esiintyessään iloisia tunteita (Nodelman 1988, 65). Kirjassa seikkaillut vaaleanpunainen ruusu on hävinnyt. Tilalle on tullut kimppu kylläisen punaisia ruusuja.

Viimeinen kuva on kevyt harmaasävyinen piirros. Kuvassa ei ole tummia sävyjä muualla kuin suuren simpukassa, joka taitaa olla nytyin ja tuitun koti. Tummillä sävyillä voidaan ilmentää myös synkkien tunteiden lisäksi kodikkuutta (Nodelman 1988, 65).

5 KUVAKIRJAN VÄRIT JA VÄRITEORIAM

Taidemaailmassa mielenkiinto väreihin ja niiden käyttäytymiseen oli jo tietoista 1800-luvulla, jolloin useita eri väriteorioita julkaistiin. 1900-luvun alussa ekspressionistit pyrkivät antamaan maalaustaiteelle psykologis-henkisen sisällön. He olivat sitä mieltä, että pelkillä väreillä ja muodoilla voitiin ilmaista ihmisen henkisiä ja sisäisiä kokemuksia. (Itten 2004, 12.)

Värien rinnastaminen on kuvissa selkeästi nähtävissä. Josef Albersin väriopilliset tutkimukset ja Johannes Ittenin väriteoria pohjautuvat pitkälti värien rinnastuksiin. Käyn läpi seuraavissa luvuissa joitakin aineistoni kuvia Josef Albersin ja Johannes Ittenin väriteorian valossa.

5.1 Josef Albers

Josef Albers (1888–1976) opiskeli vuosina 1920–23 Bauhaus -koulussa Weimarissa Saksassa. Hän toimi Bauhaus-koulussa myös opettajana. Vuonna 1933 Berliiniin siirtynyt Bauhaus-koulu lopetettiin, ja Josef Albers muutti Yhdysvaltoihin. Albersin oppilaille omistettu teos *Interaction of Color* (Värien vuorovaikutus) julkaistiin vuonna 1963. (Albers 1991, 7.)

Josef Albersin väritutkimukset kestävät aikaa. Hänen tutkimuksensa eivät pohjautuneet mihinkään väriteoriaan, värifysiikkaan tai fysiologisiin tutkimuksiin. Ne pohjautuivat Josef Albersin ja hänen oppilaidensa havaintoihin elävästä elämästä. Albersin suhtautumista väriin kuvaa hänen lausunto: ”Väri käyttäytyy mielestäni kuin ihminen, kahdella tavalla: ensinnäkin toteuttaessaan itseään ja toiseksi, toteuttaessaan suhdetta.” Albersin lukuisat kokeet osoittavat, että väri on suhteellinen. Se voi harhauttaa katsojaa monella tapaa. (Albers 1991, 8–9.)

Josef Albers vertaa värien vuorovaikutusta musiikkiin. Yksittäinen sävel on mahdollista erottaa ja kuulla, mutta yhtä väriä ei voi havaita juuri koskaan. Niihin vaikuttavat ympäristö ja olosuhteet. (Albers 1991, 19.) Janssonin kuvitustyyli saattaa heikentää värien vuorovaikutusta. Albersin tutkimuksissa väripintojen välillä ei saanut olla yhtään välejä. Tove Jansson on ikään kuin leikannut kuvat paperista ja sommitellut ne valkoiselle paperille siten, että värilliset pinnat saavat valkoisen ääriiviivan. Ehkä se kokonaiskuvaa ei tässä tapauksessa häiritse, vaan on jopa kiinnostava visuaalinen keino.

Albers teki oppilaidensa kanssa yksinkertaisia väriharjoituksia, jotka ovat kuvataidetta opiskelleille hyvinkin tuttuja. Hän tutki muun muassa värien valoisuus- ja kylläisyyseroja. Kuvat 1, 3, 11 ja 12 käsittelevät kaikki nyytin pelkoa. Kun kuvia verrataan muihin kuvakirjan kuviin, voidaan huomata, että niiden syvyysvaikutelma on suurin. Niissä on paljon harmaan eri tummuusasteita. Lisäämällä kuvaan tummintä sävyä, saadaan kuvaan entistä intensiivisempi tunnelma. Kun taas mustaa ja tummia sävyjä on vähän, kuvassa on paljon keveämpi tunnelma (kuva 13).

Toisen kuvan (kuva 2) värit ovat kuvakirjan sameimmat. Ainoastaan keltainen sävy on kylläinen. Sininen ja vihreä ovat niin valoisuudeltaan kuin kylläisyydeltäänkin samankaltaiset, ja niitä on kuvassa miltei yhtä paljon. Ne ikään kuin kilpailevat sitä, kumpi kuvassa hallitsee. Kuva ei ole harmoninen. Albers käsittelee kirjassaan *Värien vuorovaikutus* värien määrää. Värien määrän suhteella voidaan alleviivata, korostaa ja tasapainottaa. Nostamalla toinen sävy ”päänäyttelijäksi” ja lisäämällä sen lähisävyjä tunnelma rauhoittuisi. (Albers 1991, 57–58.) Tarinan kannalta kuva on kuitenkin juuri sitä mitä pitää olla. Nyytillähän ulkomaailma on outo.

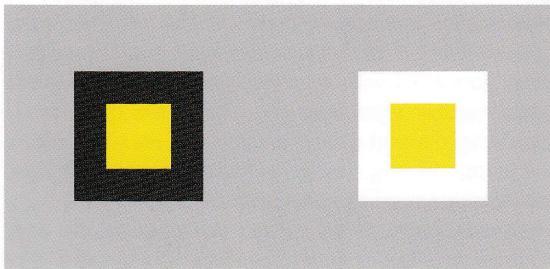
Albers tutki pystysuorien raitojen väririnnastusta. Hänen mukaansa värien vuorovaikutusta on helpompi tutkia pystyraidoituksena kuin vaakana. Hän tutki pystyraitojen avulla muun muassa rytmitystä. Raidoilla voidaan tehdä lukemattomia sommitelmia. (Albers 1991, 64.) *Kuka lohduttaisi nyttiä?* -kirjan kuvassa (kuva 11) tummanharmaat puut ja vaaleanpunainen taivas tekevät kuvaan mielenkiintoista rytmiä. Tiiviinä ryhmänä ne luovat kuvan tummasta ja synkästä metsästä, kun taas puiden ollessa harvemmassa tunnelma on keveämpi ja vaaleanpunainen taivas nousee hallitsevammaksi. Ehkä puiden muodostama rytmikka kuvastaa nyytin taistelua pelkoa vastaan.

5.2 Johannes Itten

Johannes Itten (1888–1967) perehtyi jo nuorena taiteilijana erilaisiin väriteorioihin. Hän oli uransa aikana mestariopettajana Bauhausissa sekä rehtorina Zürichin taideteollisuuskoulussa ja Tekstiiliammattikoulussa. Vuonna 1944 Itten järjesti värejä käsittelevän näyttelyn Zürichin taidekäsityön museoon. Myöhemmin tuo näyttely oli esillä myös monissa muissa kaupungeissa. Itten kirjoitti kaikkiaan kolme väriopin teoriaa käsittelevää teosta. Niistä tunnetuin on vuonna 1961 ilmestynyt *Die Kunst der Farbe* (Värit taiteessa). (Itten 2004, 5–6.)

Johannes Ittenin mukaan värien ilmaisullisten vaikutussisältöjen yksinkertainen ja tosi tulkinta on mahdoton. Hänen mukaansa värien ilmaisullista sisältöä tutkiessa on keskityttävä värien suhteisiin ja kokonaisuuteen: "Samoin kuin sana saa merkityksensä toisten sanojen joukossa, väri saa ilmaisunsa toisten värien joukossa". (Itten 2004, 6.)

Kuvakirjan ensimmäisellä sivulla (kuva 16) Jansson kuvasi tummaa taustaa vasten keltaisia valoja. Itten rinnastaa keltaisen mustaan (kuva 15) seuraavasti: "Keltainen näyttää kirkkaimman ja aggressiivisimman valovoimansa mustalla taustalla (Itten 2004, 85). Ittenin mukaan siis tuo kirkas keltainen valo tavallaan korostaa yön pimeyttä.

*KUVA 15. Keltaisen ja mustan rinnastus
(Itten 2004, 87)*

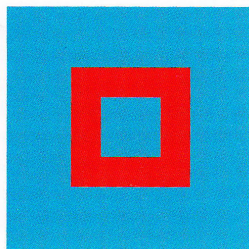

*KUVA 16. Nyyti on yksinäinen ja peloissaan
(Happonen 2001, 71)*

Kuvassa (kuva 7), jossa nyyti löytää näkinkengän ja kuvassa, jossa hän löytää pullon (kuva 8), Jansson on käyttänyt kylmä-lämmin-rinnastusta. Ittenin mukaan kylmä-lämmin-rinnastuksella voidaan saada aikaan voimakkaita kuvallisia vaikutuksia ja jopa "musikaalisesti soiva tunnelma" (Itten 2004, 45). Kuvassa kahdeksan värit ovat kylläisempi kuin kuvassa seitsemän. Ehkä pullon löytyminen vaikutti nyytiin voimakkaammin kuin maiseman kauneus ja simpukka.

Kuvassa, jossa nyyti kohtaa homssuja ja rontin (kuva 10), taivas on räikeän keltainen. Itten yhdisti keltaisen värin tietoon ja viisauteen (Itten 2004, 85). Kuva ikään kuin valaisee ja tarinan kannalta olisikin helppo liittää tuo hallitseva keltainen tietoon ja viisauteen. Kuvassa nyyti kyselee tuitusta ja rontti kertoi nähneensä tuitun. Rontti arveli mörön tietävän tuitun olinpaikan (Jansson 2015). Itten määritteli keltaisen värin myös abstraktiksi (Itten 2004, 85). Näin suurena pintana antaa kirjaan modernia henkeä.

Kuvakirjan viimeisellä (kuva 18) aukeamalla kaikki riemuitsevat. Nytyi ja tuittu ovat löytäneet toisensa. Kuvassa kirkkaat ja kylläiset värit säihkyvät. Itten kirjoittaa oranssista seuraavasti: ”Se tuo aurinkoista valovoimaa aineen maailmaan, joka saavuttaa punaoranssissa lämmön ja aktiivisen energian maksimin.” Punaoranssin ja vihreänsinisen rinnastuksesta hän kirjoittaa myös (kuva 17) kuvaavasti: ”vihreänsinisellä pohjalla punaoranssi tanssii kuin syyttävä tuli.” Ittenin mukaan punaoranssin yhteydessä sininen valaisee voimakkaasti. (Itten 2004, 86–89.)

KUVA 17. Punaoranssin ja vihreänsinisen rinnastus (Itten 2004, 71)

KUVA 18. Viimeisessä aukeamassa nytyi ja tuittu saavat toisensa (Happonen 2001, 81)

6 TUNNETILOISTA VÄREIN -PRODUKTIO

Tein produktiona sarjan öljyvärimaalauksia Saima Harmajan runoihin. Saima Harmajan runot valikoituivat maalausteni aiheeksi, koska hänen runonsa kertovat vahvoista tunteista. Harmajan lyhyttä elämää varjostivat sairaudet ja ne heijastuvat hänen runoihinsa. Useimmat niistä ovat melankolisia. Ne kuvaavat tunne-elämän synkimpiä puolia kuten surua, pettymyksiä, ahdistuneisuutta ja lähestyvää kuolemaa. Jopa iloisimmissa runoissa melankolia on läsnä.

Kun lähtee kuvittamaan runoa, on ensin analysoitava se. Peilaan runon tunteita ja tunnelmia omaan elämään. Mietin, olenko kokenut vastaavia hetkiä. Jos runoon pystyy eläytymään, se on helppoa luonnostella ja jatkaa valmiiksi maalaukseksi. Valitsin maalausteni pohjaksi kohtuullisen suuria pohjia. Se helpottaa eläytymistä maalaukseen. Ympäröivä maailma ikään kuin häviää. Uskon, että maalauksesta tulee silloin eheämpi kokonaisuus.

Saima Harmajan runot käsittelevät tunteita luonnon kautta ja se on myös maalausteni yhtenä aiheena. Metsä ja puut yhdistävät maalauksia. Se on läsnä joissakin maalauksissa näkyvämmiin ja toisissa kaukaisena taustana. Olen ottanut ideoita maalauksiin myös omasta puutarhastani.

Maalasin produktioon kaikki työt flaamilaista kerrosmaalaustekniikkaa soveltaen. Flaamilaisessa maalaustekniikassa koko työ maalataan ensin poltetulla umbralla. Tummat varjokohdat voidaan maalata kahteenkin kertaan. Vaikka maalaukseen tulisikin useita maalauskerroksia päälle, on hyvä jättää umbrakerrosta sieltä täältä näkyviin. Sen avulla maalauksen värimaailmasta tulee yhtenäisempi. Flaamilaisessa maalaustekniikassa poltetun umbran päälle maalataan harmaasävyinen ”kuollut kerros”. Produktioon töissä jätin sen maalaamatta ja siirryin suoraan paikallisväreihin.

Tove Janssonille offset-painon rajatut mahdollisuudet tavallaan helpottivat työtä. Oli pidättäytyttävä tietyissä väreissä. Oman tietopohjansa ja taitonsa ansioista kuvitus pysyi tiiviinä ja hallittuna. Jos nämä työt olisi maalattu Tove Janssonin tapaan ennalta määrättyssä suppeassa väriskaalassa, produktio olisi värien puolesta voinut olla vahvempi kokonaisuus ja ehkäpä helpompi toteuttaa. Silloin kuitenkin olisin voinut menettää öljyvärien suoman sävyjen rikkauden ja ehkä maalauksellisuudenkin.

Sinun kukkasi

Aloitin production runosta *Sinun kukkasi* (liite 1). Runossa kerrotaan nuokkuvista nupuista ja kukista, jotka hymyilivät vain vähän. Runossa on myöskin hiukan ristiriitaa. Maalasin työtä lämpimänä heinäkuun päivänä ja ympärillä hehkuivat punaiset unikat. Maalauksen alkuvaiheessa kukista tuli lämpimän punaisia. Tässä konkretisoitui ympäristön vaikutus väreihin. Runossa kukat ”hymyävät vain hymyn vaivaisen”. Punaisina ne eivät kertoneet runon luomasta tunnelmasta mitään.

KUVA 19. Maalaus runoon Sinun kukkasi (Littow 2015)

Maalasin kukista lopulta vaaleansävyisiä alkuperäisen ajatuksen mukaisesti. Yhteen kukkaan maalasin valkoisella taitettua punaista. Tavoitteeni oli saada kukka hymyämään hiukan. Kukissa hehkuu myös alemman kerroksen punainen sävy. Työ oli murretun värinen ja ajattelin sen kaipaavan raikasta väriä. Pohtimatta asiaa sen kummemmin otin siveltimeeni turkoosia väriä ja maalasin sillä pienen alueen. Tuo melkein puhdas, aavistuksen valkoisella taitettu turkoosi, poikkeaa aika tavalla maalauksen väreistä. Ehkä turkoosi ottaa parikseen kukan punaisimman

kohdan ja tavallaan nostaa sitä runon sisältöä, joka oli maalauksen johtoajatus. Maalauksen tummilla sävyillä halusin kuvata runon ristiriitoja ja synkempiä tunteita.

Salaisuus

Maalaus runoon *Salaisuus* (liite 1) eteni suhteellisen vaivattomasti. Runon tunnelma oli salaperäinen ja haaveileva, mutta siltikin hiukan melankolinen. Samaistumista helpotti oikea vuodenaika. Maalauksen maailma on omasta puutarhastani.

KUVA 20. Maalaus runoon Salaisuus (Littow 2015)

Maalauksen väreissä on lähinnä lähisävyharmoniaa: puhdasta ultramariininsinistä, jota taitoin valkoisella ja sekoitin eri sävyihin kuten turkoosiin, violettiin, oranssiin, punaiseen ja keltaiseen. Maalauksesta löytyy myös puhdasta lämmintä punaista, keltaista, oranssia, okraa ja vihreää taitettuna ja sekoitettuna eri sävyin.

Maalauksen violetin sävyillä halusin kuvata runon eteeristä sireenimaata. Vaikka violetti mielletään usein ahdistavaksi ja pelottavaksikin, Johannes Ittenin mukaan vaalennettuna violetti kuvastaa hellempää ja elämäniloisempia tunnelmia (Itten 2004, 89). Lisäsin maalaukseen oranssia jännitteen aikaan saamiseksi. Syvyytsvaikutelma muodostuu etualan tummien värien vaaleudessa kohti taka-alaa.

Rannalla

Tänä vuonna elokuun illat olivat kauniita. Ehkä niiden kauneus korostui, koska mennyt kesä oli ollut harvinaisen kylmä ja sateinen. Se hetki, kun aurinkoa ei enää näkynyt, mutta taivas hehkui lämpimän oranssina, meni nopeasti ohi. Tuo hetki on sellainen, jonka haluaisi jakaa jonkun kanssa. Saima Harmajan runo *Rannalla* (liite 1) sopii niihin tunnelmiin hyvin. Myös Tove Jansson kuvasi auringonlaskua *Kuka lohduttaisi nytyä?* -kuvakirjan sivulla, jossa nytyi löytää näkinkengän. Nytyikin halusi jakaa sen hetken jonkun kanssa. Taivas hehkui vaaleanpunaisena. Punainen taivashan kuvasti Perry Nodelmanin mukaan lämpöä ja rakkautta (Nodelman 1988, 61).

KUVA 21. Maalaus runoon Rannalla (Littow 2015)

Taivaan lämmintä punaista taitoin valkoisella ja sekoitin siihen myös lämmintä keltaista. Maalauksessa on kylmä-lämmin-rinnastusta. Sitä löytyy sinisestä taivaanrannasta, kivien kylmistä varjoista ja puista suhteessa taivaan lämpimään punaan. Tummat kivet tekevät maalaukseen etualan ja lisäävät syvyytsvaikutelmaa.

Eksyneet

Eksyneet -runo (liite 1) kertoo ihmissuhdeongelmista. Siinä henkilöt kamppailevat tuskaisen taipaleen läpi kotiin ja ehkä seesteisempään elämään. Ympäröivä metsä on ikään kuin kehys kulkijoiden ympärillä. He ovat jo valoisalla metsäaukealla, ja ongelmat ovat jääneet taakse.

Maalasin metsän sinisen ja vihreän sävyin, joita on taitettu valkoisella ja sekoitettu lämpimään punaiseen, violettiin, keltaiseen ja okraan. Tummmimmat alueet, kuten roikkuvat oksat, puut ja kivet, ovat poltettua umbraa, sinistä, vihreää ja punaista. Mustaa en maalauksissa käytä ollenkaan. Runon ahdistavaa matkaa halusin kuvata voimakkaalla syvyysvaikutelmalla ja tummilla sävyillä.

KUVA 22. Maalaus runoon Eksyneet (Littow 2015)

Kontrastit luovat kuvaan jännitteitä. Tove Janssonin toisessa kuvassa, joka kertoi nyytin ahdistavasta sisäisestä maailmasta, on puna-vihervärikontrastia ja sitä samaa kontrastiparia käytin myös tässä maalauksessa. Kylläisin punainen kertoo metsässä koetuista tuskista.

Punaista on maalauksessa myös sekoitettuna keltaiseen, vihreään ja hiukan valkoisella taitettuna. Punaiset alueet sommittelin kolmion muotoon.

Syysmetsässä

Runo *Syysmetsässä* (liite 1) kuvaa loppusyksyn riemua metsässä, mutta viittaa kuitenkin myös tuskaan ja kuolemaan. Runon luonnosteluvaiheessa satoi vettä joka päivä. Kun kuvittaja ja kirjailija eivät ole sama henkilö, ei eläytyminen aina ole helppoa. Loppusyksy ei tuntunut minusta yhtä riemukkaalta kuin runo *Syysmetsässä* kertoo. Kuvittajana Tove Janssonilla tässä suhteessa oli helpompi tie: hänelle sanat olivat omia ja tarinan tunteet omasta mielikuvituksesta.

Maalaus lähti etenemään maisemasta, jossa oli haavanrunkoja. Haavan vähenevät lehdet soittelivat syksyn sinfonioita. Metsän kiinnostavuus on puiden luomassa rytmikassa, josta mainitsin aikaisemmin Josef Albersista kertovan luvun yhteydessä.

KUVA 23. Maalaus runoon Syysmetsässä (Littow 2015)

Rakensin maalauksen Johannes Ittenin riemullisen väriparin, sinisen ja punaoranssin, ympärille. Taustan tummemmilla violetin sävyillä kuvaan lähestyvää kuolemaa. Etualan maassa on runon

sinipunaista multaa ja märkiä lehtiä. Vihreä sammal kertoo, että vaikka kaikki kuolee, odottaa maassa uuden elämän alkua.

7 POHDINTA

Tutkielman aineisto *Kuka lohduttaisi nyytiä?* on mielenkiintoinen. Tove Jansson kykeni varsin suppealla väriskaalalla kuvaamaan monenlaisia tunteita. Hän oli saanut taidealan koulutuksen, ja hänen kerrottiin olleen väreistä erityisen kiinnostunut. Värivalinnoista näkyy selkeästi Janssonin kuvitustyön suunnitelmallisuus: tarina kuvineen on varsin monisyinen. Ajatteliko Janssonin kuvakirjaa suunnitellessaan myös aikuislukijoita, koska värien symboliset merkitykset eivät välttämättä avaudu lapsille? Vai viihdyttikö hän suunnittelu- ja toteutusvaiheessa vain itseään leikittelemällä värien merkityksillä?

Produktion toteuttaminen lisäsi kriittisyyttäni värien tulkintaa kohtaan. Havaitsin omassa työskentelyssä ympäristön vaikutuksen maalauksen väriihin. Värien valintaa saattaa johtaa myös intuitio. Eli tavallaan värien valinta voi olla sattumanvaraista. Vai onko se sittenkin alitajuista ja värien valinta tapahtuukin opintojen ja kokemusten pohjalta?

Tutkielmassa havaitaan, miten värien merkitykset vaihtelevat. Värien vaihtelevien merkitysten ja kulttuurisidonnaisuuden vuoksi on tärkeää, että värejä tulkitaan tietyssä kontekstissa. Yleispätevää tulkintaa ei siltikään voi tehdä, koska tulkitsijan roolia ei voi sivuuttaa. Tulkitsija tulkitsee kuvia omasta kulttuurisesta taustastaan. Tutkielmassa havaitaan myös, miten värien vuorovaikutus on merkittävä tekijä tunnetilojen ilmaisussa: Lähisävyillä voidaan rauhoittaa kuvan tunnelmaa, kontrasteilla luoda jännitteitä ja kertoa myös ristiriidoista. Tummat sävyt kertovat synkistä tunteista, mutta niillä voidaan luoda myös tunnelmallisia ja kotoisia hetkiä. Vaaleat ja kirkkaat värit mielletään iloisempiin tunteisiin, mutta esiintyessään sameina niillä voidaan kuvata epävarmuutta.

Värit ja niiden hallinta ovat graafikon työn yksi keskeisimmistä asioista. Vaikka kohteena on lasten kuvakirja, uskon tutkielmasta olevan yhtä lailla hyötyä myös muiden sovellusten suunnittelussa. Esimerkiksi peligraafikot voivat luoda ja vahvistaa väreillä erilaisia tunnelmia ja tunnetiloja – parhaimmillaan se voi yksinkertaistaa suunnitelmaa heikentämättä lopputulosta. Tutkielmaa voitaneen hyödyntää myös taiteen opetuksessa.

LÄHTEET

Albers, J. 1991. Värien vuorovaikutus. 2. uud. p. Helsinki: Vapaa Taidekoulu.

Happonen, S. 2001. Vilijonka ikkunassa: Tove Janssonin muumiteosten kuva, sana ja liike. Porvoo: WSOY.

Hatva, A. 1993. Kuvittaminen. Helsinki: Rakennustieto.

Hintsanen, P. 2008a. Christmas X-Mas Noël. Viitattu 3.11.2015, <<http://www.coloria.net/joulu.htm>>.

Hintsanen, P. 2008b. Pääsiäinen. <Viitattu 3.11.2015, <http://www.coloria.net/paasiainen.htm>>.

Hintsanen, P. 2008c. Hindut ja buddhalaiset. <Viitattu 3.11.2015, <http://www.coloria.net/hindut.htm>>.

Hintsanen, P. 2008d. Vihreä. <Viitattu 3.11.2015, <http://www.coloria.net/vihreä.htm>>.

Hyvönen, E. 2011. Kulttuuritietoisuus graafisessa muotoilussa -Tarkastelussa Espanja. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 24.10.2015, <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37706/Hyvonen_Ellaveera.pdf?sequence=1>.

Itten, J. 2004. Värit taiteessa: värien subjektiivinen kokeminen ja objektiivinen tunnistaminen johdatuksena taiteeseen. Helsinki: Taide.

Jansson, T. 2015. Vem ska trösta Knyttet? Helsingfors: Schildts & Söderströms.

Kress, G & van Leeuwen, T. 2002. Colour as a semiotic mode: notes for a grammar of colour. *Visual Communication*, 1(3).

Kruskopf, E. 1992. Kuvataiteilija Tove Jansson. Porvoo: WSOY.

Kuusamo, A. 1990. Kuvien edessä: esseitä kuvan semiotiikasta. Helsinki: Gaudeamus.

Mikkonen, K. 2005. Kuva ja sana: kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä. Helsinki: Gaudeamus.

Nodelman, P. 1988. Words about Pictures : The narrative art of children's picture books. Athens (Ga.): University of Georgia Press.

Palin, T. 1998. ”Merkistä mieleen.” Teoksessa Arja Elovirta & Ville Lukkarinen (toim.) Katseen rajat: Taidehistorian metodologiaa. Jyväskylä: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Ylimartimo, S. 2005. ”Salikonin ruusut – satufantasia ja kuvan keinot.” Teoksessa Kristian Blomberg & Irma Hirsjärvi & Urpo Kovala (toim.) Totutun tuolla puolen: fantasian rooleista taiteissa ja kommunikaatiossa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Ylimartimo, S. & Reinkainen, L. 1998. Auringosta itään, kuusta länteen: Kay Nielsenin kuvitustaide ja mahdollisen maailman kuvaamisen keinot = An enchanted wanderer : Kay Nielsen and his fairy land in the artistic environment of the golden age of illustration. Rovaniemi: Pohjolan Painotuote Oy.

Kuvalähteet

Kuvat 1–5, 11, 13–14, 16 ja 18 Happonen, S. 2001. Vilijonka ikkunassa: Tove Janssonin muumiteosten kuva, sana ja liike. Porvoo: WSOY.

Kuvat 6–10 ja 12 Jansson, T. 2015. Vem ska trösta Knyttet? Helsingfors: Schildts & Söderströms.

Kuvat 15 ja 17 Itten, J. 2004. Värit taiteessa: värien subjektiivinen kokeminen ja objektiivinen tunnistaminen johdatuksena taiteeseen. Helsinki: Taide.

Kuvat 19–23 Littow, Marianne 2015.

Saima Harmajan runot**Sinun kukkasi**

Kun haudon ongelmaamme kipeää,
mi ajatusta uupuvaa ei säästä,
mi koskaan väisty ei, ei luotaan päästä,
mua kesän tuoksu lämmin tervehtää.
Sun kukkas! Herkin varsin kaartuen
ne hymyävät hymyn vaivaisen.

Niin avuton on ihmisymmärrys.
Sen parhaimmatkin sanat väärin soivat,
ne harhaan viedä, pettää, tappaa voivat.
Lie vilpitön vain kukkain selitys.
Sisimmän, mit' ei sanat koskaan sano,
pyhimmän, mitä eivät huulet ano,
tuo tuoksun aalto unhoittumaton –
Oi, älä kysy, mi sen nimi on!

25.12.1933

Salaisuus

Sireenimaassa tuuli viivähtää
ja tienoon täyttää tuoksunkylläisyydellään,
kun sinipunana hohtoon liian hellään
ihanaat tertut värähdellen jää.
Pois käännyn, sillä kestä en.
Mut puutarhasta väikkyä silmihini
jo lemmikkien armas taivaansini
ja esikoiden paiste kultainen.
Vei sinne perhon onnenherkkä lento.
Myös narsissien kukka lumenhento
niin ylväin varsin maasta kohoaa,
mut katsettaan ei nosta ihanaa.
Se, sääliväinen, terälehdin hienoin

ei enään henno mua järkyttää,
mut kun sen kasvot käännän sormin vienoin,
se suoraan sydämeeni hymyää.
Nyt uupuneena sineen liian hentoon

lehahtaa perho lemmikeiltä lentoon,
ja sireenien hellään syvyyteen
se vajoo loistavine siipineen.
Ja silloin lauluun puhkeavan kuulen

ma peipposen, ja sävelhyrskyihin
sen pienen rinnan pakahtuvan luulen.
Ei lemmen riemu jumalallisin
noin soida voi, ei suvivirsi syvin.
Ah, silmin autuudesta hämärtävin
ma näen: salaisuuden viimeisen
se tietää, peippo! Koska tiedän sen?

7.6.1934

Rannalla

Ihanat vaaleat pilvet
liukuvat taivaalla.
Hiljaa ja lumoavasti
laulaa ulappa.

Aaltojen hyväilyistä
hiekkä on väsynyt.
Tulisit aivan hiljaa
tulisit juuri nyt –

17.3.1930

Eksyneet

Öin, päivin kauhusta pitkin
sua, kadotettu, itkin.
Öin, päivin rukoilin
sua takaisin.

Hän, Lempeä, armahti meitä,
yön piirissä eksyneitä.
Sain tuntea värähtäin
taas kätesi kädessäin.

Oi kuuntele — tuskamme raukee.
Läpi saartavan metsän aukee
valojuova ja himmeä tie.
Tule! — Kotiin meidät se vie.

24.3.1933

Syysmetsässä

Oi loistoa syksyn metsän! Oi kirkasta voimaa sen!
Yl' ympäri ruskeat rungot läpi havujen vihreyden,
määrät, kiiltävät lehdet mullassa ja kostea sammalmaa,
- en mitään maailmassa voi siten rakastaa.
Joka ainoan lehden kauneus koskee sydämeen,
joka mättään väriin silmäni jää kuin uuteen syvyyteen.
Ja havut hohtavat helmissään, ja haapa alaston
käsivartensa paljaat ja voimakkaat ylös tuuliin
nostanut on.

Tätä tuoksua syksyn mullan! Ei ole sen vahvempaa.
Läpi kaiken se hiljaa tunkeutuu ja kaiken puhdistaa.
Ah, kaatunut koivu tuolla, sylissä kanervain
nyt makaa janoavasti, oksain autuain.
Mikä raju ja mahtava riemu! Maan multaa väkevää
ja taivaan puhdasta tuulta vain juoda ja hengittää.

Oi miksi en saa näin kuolla! En tahtoisi elämää.
Se on synkkä ja vieras valta, se tahraa ja himmentää.
Mihin paeta voisin sitä? Se on kantava minutkin pois,
kuin sinuun, kostea metsä, en koskaan vaipunut ois -
Oi ei! Pidä minusta kiinni! Älä päästä luotasi mua!
Vain sinussa sieluni kasvaa voi, vain sinulle antautua.
En koskaan ketään muuta minä tahdo rakastaa,
senjälkeen, kun sinua suutelin, syksyn ruskea maa.

1931